

دانستنی‌هایی از اقتصاد پنهان

تاریخچه مختصر قاچاق و قوانین مبارزه با آن در ایران

سید محمد حسن مصطفوی

از زمانی که بشر در اثر احتیاج خود به تقسیم کار بدوی و مبادله‌ی ابتدایی، زندگی جمعی را روی زمین آغاز کرد، در برخی مناطق به دلایلی از جمله مصلحت گروه و قبیله، ورود برخی کالاها را مانع می‌شوند و از همان زمان فرصت طلبان و سودجویان مبادرت به انتقال مخفیانه‌ی آن کالاها به مناطق ممنوعه (آن کالاها) نمایند. به این ترتیب می‌توان گفت سابقه‌ی قاچاق کالا نزدیک به پیشینه‌ی مبادله‌ی کالا است.

اما پس از قرون وسطی که در اروپا به ویژه انگلستان گرایش به سوداگری بیش از پیش رواج یافت قاچاق به عنوان معضل در امور اداره‌ی اقتصادی جامعه رخ نمود.

مکتب سوداگری به طور خلاصه بر این عقیده استوار بود که طلا منشأ ثروت و پیشرفت اقتصادی است و هر کشوری که بتواند کالای بیش‌تر صادر، و طلای افزون‌تری وارد کند، آن کشور از نظر اقتصادی موفق‌تر است و به این ترتیب بود که دولت‌ها محدودیت‌هایی را برای صادرات و واردات به ویژه طلا در نظر گرفتند و اعمال کردند. هر چه این محدودیت‌ها شدیدتر بود و سخت‌گیرتر اجرا می‌شد، قاچاق نیز گسترده‌تر می‌شد.

با باز شدن نسبی درهای اقتصاد به سوی کالاهای خارجی پس از جنگ تحمیلی، اصلاح قانون مجازات مرتکبین قاچاق در سال ۱۳۷۳ انجام، تصویب شد و از آن پس اعمال گردید و پس از آن برای تشدید برخورد با قاچاقچیان، رسیدگی به جرم قاچاق به دادگاهها سپرده شد

تصویب گردید که قاچاق رو به تزاید را کنترل نماید.

در سال ۱۳۶۰ نیز ماده واحده‌ای درباره‌ی صادرات فرش تصویب شد؛ زیرا در آن سالها فرش یکی از بهترین منابع درآمد ارزی صادرات کالاهای غیر نفتی بود.

در سال پایانی دهه‌ی ۱۳۶۰ نیز قانون مجازات اخلاکگران در نظام اقتصادی کشور از تصویب گذشت که علاوه بر قاچاقچیان احتکارگران و کارشکنان در نظام اقتصادی را نیز در بر می‌گرفت.

با باز شدن نسبی درهای اقتصاد به سوی کالاهای خارجی پس از جنگ تحمیلی، اصلاح قانون مجازات مرتکبین قاچاق در سال ۱۳۷۳ انجام، تصویب شد و از آن پس اعمال گردید و پس از آن برای تشدید برخورد با قاچاقچیان، رسیدگی به جرم قاچاق به دادگاهها سپرده شد.

برای ایجاد هماهنگی در قوانین و مقررات متعدد مبارزه با قاچاق، «قانون تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز» در سال ۱۳۷۴ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید و با دستورالعمل تکمیلی قوه‌ی قضائیه، جانشین قانون مجازات مرتکبین قاچاق و اصلاحیه‌ها و متمم‌های آن و نیز قوانین متفرقه و پراکنده گردید. ■

منابع:

۱. فیروز جابیی، مختار (۱۳۸۴)، قاچاق کالا و ارز؛ نشر قانون؛ چاپ اول.
۲. شمس‌الدین شهباز (۱۳۸۰)، بررسی پدیده قاچاق؛ مرکز تحقیقات وزارت بازرگانی (توزیع محدود).
۳. مجله‌ی بررسی بازرگانی؛ ویژه‌نامه‌ی شماره‌ی ۱۳۵.

دور توسط حکام محلی و در غیاب قوانین و مقررات مربوط با تشخیص خود آنان و به صورت سلیقه‌ای عمل می‌شد و تا قرون قبل هیچ رویه‌ی واحدی در این باره وجود نداشت.

اولین قانون مبارزه با قاچاق در کشورمان در سال ۱۳۱۲ تحت عنوان «قانون مجازات مرتکبین قاچاق» به تصویب رسید، که البته به دلیل محدودیت قاچاق، مصداق زیادی پیدا نمی‌کرد. قانون بعدی قاچاق در سال ۱۳۳۷ تحت عنوان یکی از فصول قانون امور گمرکی تصویب گردید.

از نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۳۴۰ که قیمت نفت کم کم افزایش می‌یافت، گرایش‌های مصرفی و به ویژه مصرف کالاهای خارجی، رفته رفته واردات قاچاق کالا افزایش پیدا کرد و به همین دلیل قانون مصوب ۱۳۳۷ در سال ۱۳۵۰ اصلاح گردید تا قاچاق رو به آن از دیدار را کنترل نماید.

با وقوع انقلاب اسلامی و اشغال سفارت آمریکا در ایران و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در سال‌های پایانی دهه‌ی ۱۳۵۰ و بلوکه شدن ارزهای ایران در ایالات متحده و تحریم‌های پی‌درپی اقتصادی علیه ج.ا. ایران اعمال جیره بندی کالاهای اساسی و ارزی، کمبود کالا و تورم مستمر، و ایجاد بازار سیاه، قاچاق کالا و نیز ارز گسترش زیادی یافت و قاچاق صادراتی کالاها بویژه کالاهای سهمیه‌بندی‌شده و یارانه‌ای ابعادی وسیعی یافت و فرار سرمایه نیز به آن‌ها افزوده شد.

از نظر قانونی ماده واحده‌ای ذیل قانون امور گمرکی در سال ۱۳۵۸

البته قاچاق در کشورهای مختلف مصادیق متفاوت دارد که می‌توان مواردی چون قاچاق پرندگان در چین، قاچاق حیوانات در تایلند، قاچاق انسان در بنگلادش و قاچاق آثار باستانی در هند را به عنوان نمونه نام برد (شمس‌الدین، ۱۳۸۰).

در کشورمان در اثر استعمار و محدودیت‌های دولت‌های استعمارگر که برخی کشورهای همسایه‌ی ایران را به صورت مستقیم و برخی کشورهای منطقه و از جمله ایران را به صورت غیر مستقیم در استعمار خود داشتند، از زمان میانه‌ی دوران سلطنت سلسله‌ی قاجاریه، تجار محلی و پیله وران به جای اشتغال مولد و تجارت قانونی با کشورهای همسایه، به تجارت غیر قانونی روی آوردند و به این ترتیب تجارت عمده‌ی سواحل جنوبی کشور، به قاچاق کشانیده شدند.

بعدها پس از کشف نفت در کشورمان و دهه‌های بعد با تولید انبوه نفت خام و صادرات آن و درآمد‌های وسیع ارزی به ویژه در دهه‌ی ۱۳۵۰، به علت وفور ارز، قاچاق ارزی مقرون به صرفه نبود و قاچاق، بیش‌تر انگیزه‌ی وارداتی داشت؛ زیرا با تزریق درآمد‌های نفتی به صورت ریال، در کشور تقاضای مازاد به وجود آمده بود که چون، از سویی توان تولیدی در حد تامین نیازهای داخلی نبود و از دیگر سو افزایش قیمت کالاهای داخلی، انگیزه‌ی قاچاق وارداتی کالا را افزایش می‌داد، از این رو برای رفع کمبود داخلی و فرار از پرداخت عوارض، کالا به ویژه کالاهای لوکس به صورت قاچاق وارد کشور می‌شد.

مبارزه با قاچاق در ایران از سالیان